

An Examination of Political and Social Conditions of Ibadism in Contemporary Oman (The Reign of King Qaboos)

Seyed Jalal Razavi Mehr¹, Ramezan Mohammadi²
Mohammad Shojaiyan³, Abdollah Farrahi⁴

(Received on: 2023-12-18; Accepted on: 2024-3-2)

Abstract

Ibadism is a vibrant religious denomination in today's world, poised to endure into the present age. Oman has historically served as the heartland of Ibadism, with key political and religious figures in the country assuming leadership roles within the Ibadi community. Presently, with conducive conditions, Ibadis have the opportunity to solidify their presence across various spheres, particularly in politics and society. This success owes much to King Qaboos, a prominent Ibadi figure in contemporary times and the ruler of Oman. From the outset of his reign, King Qaboos undertook measures to steer Oman out of isolation, modernizing governance and societal norms while respecting religious and cultural traditions. His social and political initiatives were structured within five-year plans, and he notably adopted the slogan "no to confiscation of thoughts" to engage dissenting voices. However, the challenge remains as to how this minority Islamic denomination can safeguard its identity amidst its limited followership. What are the prevailing political and social conditions of Ibadis in the contemporary era, and what factors contribute to their success? This article delves into these questions, drawing upon various sources to analyze Ibadism within the political and social landscape of King Qaboos's reign. It concludes that King Qaboos successfully garnered domestic support for his government while showcasing Oman and Ibadism on the global stage, highlighting their religious, doctrinal, and jurisprudential foundations. Employing a descriptive-analytical approach and utilizing library resources, this article explores the political and social dynamics of Ibadism during King Qaboos's rule.

Keywords: Ibadism, Oman, King Qaboos, political and social circumstances.

1. PhD student, History of Islam, University of Islamic Denominations, Tehran, Iran (corresponding author).
Email: sseidali@yahoo.com

2. Associate professor, Department of History, Research Institute of Hawzeh and University, Qom, Iran.
Email: rmohammadi@rihu.ac.ir

3. Associate professor, Department of Political Science, Research Institute of Hawzeh and University, Qom, Iran.
Email: shojaiyan@rihu.ac.ir

4. Assistant professor, Department of Islamic History, University of Islamic Denominations, Tehran, Iran.
Email: farrahi.as@gmail.com

بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی اباضیه عمان در دوران معاصر (عصر سلطان قابوس)

سید جلال رضوی مهر^۱، رمضان محمدی^۲، محمد شجاعیان^۳، عبدالله فرهی^۴

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۲]

چکیده

اباضیه از مذاهب پویای معاصر در جهان امروز است که توانسته است تا عصر حاضر ظهور و بروز داشته باشد. عمان پایتخت مذهب اباضیه سابقه‌ای کهن دارد. شخصیت‌های سیاسی و مذهبی فعال در این کشور، جزء رهبران ملی و مذهبی مردم عمان هستند. اباضیه در عصر حاضر با توجه به شرایطی که برای آنها فراهم شد، توانستند پایه‌های خود را در ابعاد مختلف به‌ویژه سیاسی و اجتماعی استحکام ببخشند و این موفقیت مرهون سلطان قابوس است. سلطان قابوس حاکم و پادشاه این کشور و از شخصیت‌های مهم اباضیه در دنیای معاصر بود و از همان روزهای آغازین حکومت خود اقدام‌های لازم برای خروج عمان از انزوا را بعد از سال‌ها انجام داد؛ به گونه‌ای که از ابتدای قدرت درصدد مدرن‌سازی نظام حکومت و سبک زندگی مردم با ملاحظه دین‌داری و رسومات محلی برآمد و تمام برنامه‌های اجتماعی و سیاسی خود را با عنوان برنامه‌های پنج‌ساله به اجرا گذاشت. همچنین با شعار «مخالفت با مصادره فکر» سعی بر جذب مخالفین خود برآمد؛ اما پرسش این است که چگونه این مذهب در جهان معاصر توانسته است با وجود اندک بودن پیروان، خود را حفظ نماید؟ اوضاع اجتماعی و سیاسی اباضیه در دوران معاصر چگونه است؟ رموز موفقیت اباضیه چیست؟ در این مقاله با استفاده از منابع، این مذهب از بُعد اجتماعی و سیاسی در عصر حاضر (سلطان قابوس) بررسی شده است و به پرسش‌های فوق پاسخ داده شده است. درنهایت این نتیجه به دست آمد که سلطان قابوس توانست هم مخالفین داخلی را مطیع حکومت کند و هم در زمینه بین‌المللی عمان و اباضیه را در سطح جهان در جایگاه مذهبی پویا معرفی کند و نهادهای دینی، اعتقادی و فقهی آن را به جهان عرضه بدارد. این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای اوضاع سیاسی و اجتماعی اباضیه را در عصر سلطان قابوس بررسی و تحلیل کرده است.

کلیدواژه‌ها: اباضیه، عمان، سلطان قابوس، اوضاع سیاسی - اجتماعی.

۱. دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، دانشگاه مذاهب اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) sseidali@yahoo.com

۲. دانشیار گروه تاریخ، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران mohammadi@riho.ac.ir

۳. دانشیار گروه علوم سیاسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران shojaiyan@riho.ac.ir

۴. استادیار گروه تاریخ اسلام، دانشگاه مذاهب، تهران، ایران farrahi.as@gmail.com

مقدمه

امروزه شناخت آیین‌ها و مذاهب برای تعاملات و ارتباطات از امور اجتناب‌ناپذیر است. اسلام نیز از این امر مستثنی نیست، پیروان آن و گروه‌های مختلف درون این دین، برای نیل به وحدت، تقریب و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز ملزم به داشتن آگاهی‌های بیشتر هستند تا سبب برخوردهای صحیح‌تری در برابر دیگر مذاهب شود. میان فرقه‌های اسلامی که در طول تاریخ اسلام، بیش از همه در انزوا بوده‌اند و مراد کمتری با دیگر مذاهب اسلامی داشته‌اند، فرقه اباضیه است. این فرقه اسلامی دارای جریان کلامی و فقهی مستقلی است و تا چندی پیش ارتباط خاصی با دیگر مذاهب، به صورت برجسته نداشته است؛ اما در سالیان اخیر و با یاری برخی بزرگان خود که انزوا و گوشه‌نشینی را نامطلوب می‌دانستند، از جمله سلطان قابوس خود را بیشتر در صحنه جهان اسلام مطرح نمود و در مجامع بین‌مذهبی حضور پررنگ‌تری یافته‌اند؛ از این رو ضروری است از این جریان اسلامی که انشعاب یافته از خوارج نخستین‌اند، ولی اکنون خود را از خوارج به شمار نمی‌آورند و حتی از برخی از آنها تبری می‌جویند، شناختی به دست آید و بخشی از وضعیت‌های اجتماعی و سیاسی آنان به تصویر کشیده شود. نوشتار حاضر می‌کوشد با بهره‌وری و جستجو در منابع جدید و معاصر اباضی، اعم از کتاب‌ها و رسانه‌های مجازی، دورنمایی از اوضاع اجتماعی و سیاسی اباضیه را در عصر سلطان قابوس و پیشرفت‌هایی که از این دو جهت به وسیله سلطان نصیب اباضیان شد را ترسیم نماید؛ زیرا در زمان سلطان قابوس این فرقه اسلامی با پشتوانه وی توانست به موفقیت‌های چشمگیری در عرصه‌های اجتماعی - سیاسی دست یابد.

۱. اوضاع سیاسی اباضیه در عصر سلطان قابوس

حکومت در کشور عمان به شیوه سلطنت مطلقه است و همه چیز به دست سلطان خلاصه می‌شود. تمام قوانین جاری مملکت که برای اداره کشور به آنها نیاز است، طی فرامینی از سوی سلطان صادر و برای تمام افراد لازم‌الاجراست. تشکیلات اداری و سیاسی

حکومت زیر نظر مستقیم سلطان است. وی با هدایت جهت‌گیری سیاست خارجی، سازگاری زیادی در زمان‌های ناآرامی‌های بزرگ منطقه‌ای و نیز در دوران آرامش نسبی ایجاد کرده است. در مرکز این سازگاری می‌توان شاهد تلاش سلطان قابوس برای ترفیع اتحاد داخلی، منطقه‌ای و همچنین حفظ استقلال سیاسی بود (جنکیر، ۲۰۱۸: ص ۲۵۲ - ۲۵۴).

۱-۱. از بین بردن اختلاف‌های میان پیروان مذاهب مختلف

در کشور عمان پیروان مذاهب اباضی، سنی و شیعه کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. یکی از اقدام‌های انجام شده در این مقطع، ایجاد ارتباط و آرامش و صمیمیت بین این مذاهب گوناگون است. این اقدام و برقراری ارتباط مسالمت‌آمیز بین مذاهب برای جلوگیری از چنددستگی بین آنها و بروز جنگ و نزاع داخلی است و این یک تهدید داخلی است که امنیت یک کشور را به خطر می‌اندازد. صلح و آرامش بین آنها شکل گرفت؛ به گونه‌ای که در روابط اجتماعی و سیاسی، برخورد بین این مذاهب رخ نمی‌دهد. در شهرهای عمان، پیروان مذاهب با کمال آرامش و به‌آرامی و دور از هرگونه تعصبات مذهبی در حال زندگی هستند. اباضیان کنونی بیشتر بنای خود را بر تعامل با دیگر مذاهب گذاشته‌اند، از مدافعان وحدت و تقریب مسلمانان هستند و بر لزوم وحدت و عدم تکفیر دیگران اصرار دارند. اباضیان معاصر از نظر سیاسی تنها یک حکومت مستقل در عمان دارند که کم‌وبیش از حمایت‌های این دولت در نقاط مختلف جهان برخوردار می‌شوند و این پادشاهی به دنبال ارتباط با دیگر کشورها در رابطه‌ای مسالمت‌آمیز و همراه با تسامح بوده است. چنان‌که مشاهده می‌شود، سلطنت عمان در منازعات سیاسی کشورهای اسلامی با یکدیگر حتی با کشورهای غیراسلامی، همچون آمریکا، به هر دلیلی که هست، در میانجی‌گری میان آنها پیش قدم می‌شود و خود را به مثابه دولتی خیرخواه و غیرمتعصب در امور سیاسی و دینی نشان می‌دهد (جنکیر، ۲۰۱۸: ص ۲۶۸ - ۲۷۲؛ عادل، [بی‌تا]: ص ۸۳ - ۱۱۶).

۱-۲. سیاست استدلال در مقابل استدلال

قابوس زمانی که به سلطنت رسید، شعار «ما مخالف مصادره فکر هستیم» را سرلوحه کار خود قرار داد و برخلاف بسیاری از کشورهای همسایه به جای انتقام از مخالفان چپ و طرفدارای نظام امامت و سرکوب آنان یا حذف جریان‌های مخالف، به سیاست استدلال در مقابل استدلال روی آورد؛ زیرا او معتقد بود تفکرات مارکسیستی و نظام امامت را نمی‌توان با برخورد فیزیکی از ذهن جوانان زدود، بلکه باید با حجت و برهانی قوی‌تر و با استناد به فرهنگ غنی دینی و سنت‌های تاریخی عمان و به‌کارگیری روش‌های علمی مدرن راهی را در پیش گرفت که شعارهای عوام‌پسند سوسیالیستی و تفکرات نظام امامت در برابر آن منطق رنگ ببازد و زمینه رشد آنها فراهم نگردد. در این باره قابوس به خوبی با مشروعیت نظام امامت بر اساس مذهب اباضی آگاه بود و می‌دانست که در قرن بیستم نمی‌توان با چالش‌های بین‌المللی روبرو شد و نظام امامت اباضی نمی‌تواند نظام سیاسی، اقتصادی و بین‌المللی عمان را در شکل یک نظام متکامل و متناسب با قواعد بین‌المللی و شناخته‌شده جهان مدرن ارائه کند؛ زیرا نیازهای انسان در قرن بیستم را به اندازه‌ای پیچیده و رنگارنگ می‌دید که آن نظام سنتی نمی‌توانست خود را با واقعیت‌های جامعه مدرن تطبیق دهد. دانشمندان اباضی نیز فرصتی برای بازیابی نظام سیاسی بر اساس نیازهای انسان مدرن در اختیار نداشتند؛ همین امر سبب شکست نظام امامت از جبهه مقابل شد و به همین علت سلطان قابوس با تأسیس مدارس دینی مدرن و دانشگاه‌های متعدد، مطالعات اسلامی را مورد حمایت خود قرار داد و عالمان دینی عمان را که قبلاً در مکتب‌خانه‌های قدیمی به تدریس می‌پرداختند، در سطح بین‌المللی آن که به صورت نسخ خطی در کتابخانه‌ها در معرض نابودی بود به زبان‌های دیگر دنیا منتشر نمود و در اقصی نقاط جهان پخش کرد تا دیگر نقاط جهان به ذخایر عمان به‌ویژه در امور دینی پی ببرند (ضیایی، ۱۳۹۰: ص ۴۸۵ - ۴۸۷).

۳-۱. روابط بی‌طرفانه و میانجی‌گرانه با کشورها

سیاست خارجی منحصر به فرد عمان، نام این کشور کوچک و بی‌حاشیه خاورمیانه را به درون مناقشه‌های مهم منطقه‌ای سوق داد. سیاست‌های ویژه سلطان قابوس از دهه هفتاد میلادی تا به امروز استراتژی منحصر به فردی را برای این کشور رقم زد که در خاورمیانه کم‌نظیر است. عمان عموماً در اختلاف‌ها و رقابت‌های منطقه‌ای بی‌طرف بوده است و با وجود داشتن عضویت در شورای همکاری خلیج فارس، به یارکشی‌های منطقه‌ای نپیوست و از دخالت در مسائل داخلی دیگر کشورها خودداری کرد و بر همین اساس نشان افتخار «میانجی» را به سینه زد (المرهوبی، ۱۹۸۰: ص ۴۴ - ۴۵).

سلطان قابوس با درپیش گرفتن سیاست حکیمانه، بی‌طرفانه و دور از تعصب و برتری دادن مصلحت عمان به منافع شخصی خویش، کشورش را به یک وزنه مهم سیاسی در منطقه تبدیل کرد. وی هیچ‌گاه در اختلاف‌های کشورهای عربی و بین‌المللی وارد نشد و به دور از جنگ‌ها و کشمکش‌ها، امنیت و ثبات و آرامش را برای کشورش به ارمغان آورد و بر همین اساس توانست اعتماد ملت را به دست آورد و مردم عمان بر گرد او جمع شدند. هدف اصلی این کشور در عرصه سیاست خارجی و داخلی، تأمین ثبات و امنیت و بهبود وضع اقتصادی است که در بستر امنیت در منطقه و حل مسالمت‌آمیز رخدادها تأمین می‌شود. بدین ترتیب، تأمین منافع ملی سبب شده است تا بی‌طرفی و تنوع ارتباطات خارجی جزء اصول سیاست خارجی عمان قرار بگیرد (جهلان، ۱۹۹۱: ص ۱۱۹).

بنابراین عمان پس از به قدرت رسیدن سلطان قابوس، اصول سیاست خارجی خود را بر حسن همجواری با دولت‌های همسایه و دخالت نکردن در شئون داخلی آنها و تحکیم روابط با همه کشورها و همکاری با کشورهای عربی و اسلامی برای حل منازعات بین‌المللی و همکاری‌های منطقه‌ای بنیان گذاشت. همچنین بی‌طرفی مثبت و سازنده و اعزام هیئت‌های سیاسی برای حل منازعات منطقه‌ای بین دولت‌های عربی و اسلامی تأکید

می‌کرد. افزون بر آن در بسیاری از کشورهای جهان نمایندگان سیاسی خود را اعزام نمود و به همه کشورها اجازه داد سفارت خانه و دفاتر کنسولی خود را در عمان باز کنند و از این طریق عمان را از انزوای سیاسی خارج و آن را به ساحل امن و استقرار سوق داد و از این طریق سبب توسعه اقتصادی و سیاسی کشور خود شد (البلیک، ۲۰۱۵: ص ۳۸-۴۱).

۴-۱. رابطه سلطان قابوس با کشورهای عربی

عمان یکی از اعضای شورای همکاری کشورهای حاشیه خلیج فارس است که عربستان سعودی بر آن تسلط دارد؛ با این وجود به ائتلاف عربی به رهبری ریاض در یمن نپیوست. در مقابل، مسقط تشویق‌کننده بزرگی برای تبادل گروگان‌ها به ویژه در یمن بود که سال‌هاست درگیر جنگ داخلی است. با وجود نقش مهم عمان در منطقه، گاهی که تنش‌های بین‌المللی به شدت بالا بگیرد، این کشور در ایفای نقش میانجی خود دچار مشکل می‌شود. نمونه آن، توانایی نداشتن لازم عمان در حل بحران میان دوحه و ریاض است. میانجی‌گری عمان بین یمن و عربستان، عراق و کویت، اروپا و سوریه و مواردی دیگر که مهم‌ترین آنها منجر به توافق ایران و آمریکا برای انجام گفتگو در چارچوب مذاکرات هسته‌ای ۱+۵ شد، از جمله موارد ثبت شده در کارنامه اوست. سلطان قابوس در نزاع امارات، عربستان و بحرین با قطر جانب هیچ‌یک از طرف‌ها را نگرفت (البلیک، ۲۰۱۵: ص ۳۸-۴۱).

۵-۱. رابطه با کشورهای غربی

سلطان قابوس توانسته بود در عرصه بین‌المللی، با پیش‌گرفتن دیپلماسی ای میانه‌رو، ضمن حفظ روابط گرم با کشورهای منطقه و همچنین متحدان غربی خود به ویژه آمریکا، روابط خوبی نیز با ایران در جایگاه بزرگ‌ترین دشمن آمریکا در منطقه داشته باشد؛ رابطه گرم با ایران در حالی که آمریکا در عمان پایگاه نظامی دارد (البلیک، ۲۰۱۵: ص ۳۸-۴۱).

۱-۶. روابط سیاسی عمان با ایران

الف) دوره پهلوی

ایران زمان پهلوی نخستین کشور منطقه بود که حکومت سلطان قابوس در پی کودتای علیه پدرش را در سال ۱۹۷۰ م به رسمیت شناخت. یک سال بعد، سلطان قابوس در اولین دیدارش از ایران در ردیف میهمانان ویژه جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی در تخت جمشید حضور یافت. نقش اصلی در پشتیبانی از نیروهای نظامی عمان و حتی رویارویی مستقیم با شبه نظامیان چپ‌گرای ظفار در شورش ظفار، بر عهده نیروهای نظامی ایران بود که به موجب عملیات نظامی ارتش شاهنشاهی ایران در ظفار، توانست زمام امور را در سال ۱۹۷۵ م به سلطان قابوس بازگرداند. به عقیده برخی تحلیلگران عرب، سلطان قابوس حکومتش را مدیون ایرانی‌هایی می‌داند که در روزهای سخت به یاری‌اش شتافتند (تاریوردی و قائم‌پناه، ۱۳۹۶: ص ۱۵۱ - ۱۵۷).

ب) دوره جمهوری اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، رابطه عمان با ایران بر اساس رابطه دوستی و حسن هم‌جواری به گونه‌ای بود که در زمان جنگ ایران و عراق با وجود موضع‌گیری بسیاری از کشورهای عربی، سلطان قابوس موضعی خنثی را اتخاذ کرد و در سه دهه اول انقلاب او هیچ‌گاه به تهران سفر نکرد. اما جهت‌گیری محافظه‌کارانه‌اش در سیاست خارجی سبب شد که دعوت به اولین دیدار از ایران را در اوج انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۸ لغو نکند و در گرماگرم اعتراض‌ها به نتیجه انتخابات به تهران سفر کند. سومین سفر قابوس به تهران شهریور ۱۳۹۲ بود (تاریوردی و قائم‌پناه، ۱۳۹۶: ص ۱۵۱ - ۱۵۷).

در چهار دهه اخیر انقلاب اسلامی بحران روابط ایران و کشورهای عربی در پی جنگ ایران و عراق، اختلاف‌های ایران و عربستان بر سر صدور انقلاب و درگیری‌ها در حج و اختلاف ایران و امارات بر سر جزایر خلیج فارس هیچ‌کدام بر روابط خوب مسقط و تهران اثر منفی

نگذاشتند؛ البته ایران نیز هرگز توافق کلیدی همکاری‌های نظامی عمان با ایالات متحده را که در سال ۱۹۸۰ م امضا شد، به بهانه قهر و اختلاف نظر تبدیل نکرد. این‌گونه رابطه با ایران به سلطان قابوس قدرت میانجی‌گری بخشیده بود؛ به همین دلیل عمان توانست نقش مهمی در آزادسازی زندانیان خارجی و دوتابعیتی در ایران ایفا کند؛ از جمله در زمان امضای توافق اتمی ایران با قدرت‌های جهانی در سال ۲۰۱۵ م که عمان نیز در این توافق نقش داشت (یگانه، ۱۳۷۴: ص ۱۵۰).

۲. اوضاع اجتماعی اباضیه در عصر در دوران معاصر

اصلاحات اجتماعی عمان در زمان سلطان قابوس

۲-۱. ایجاد وسایل ارتباط جمعی

در کشور عمان تا قبل از سقوط سلطان سعید پدر سلطان قابوس، هیچ‌گونه وسایل ارتباط جمعی از قبیل روزنامه، خبرگزاری، فرستنده‌های رادیویی، تلویزیونی و سازمان‌های انتشاراتی وجود نداشت. ظهور وسایل ارتباط جمعی در این کشور با زمامداری سلطان قابوس در ۲۳ جولای ۱۹۷۰ هم‌زمان شد. وی از نقش مهم ارتباطات و رسانه‌ها و جایگاه آنها در آگاهی بخشی به مردم و مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های حکومت و جامعه کاملاً آگاه بود؛ از این رو پس از روی کار آمدن، طرح‌های ارتباطی و رسانه‌ای را توسعه داد. به همین دلیل وسایل ارتباط جمعی در عمان نقش اساسی و مهمی در توسعه اجتماعی در دهه‌های گذشته ایفا کرده است. نمونه‌هایی از آنها عبارت‌اند از:

الف) رادیو

رادیو در کشورهای در حال توسعه به دلیل ارزان بودن، آسانی حمل و نقل و بهره‌برداری از آن در مکان‌های فاقد برق، نقش اساسی و راهبردی در توسعه ملی دارد. بیشتر مردم عمان قبل

از روی کارآمدن سلطان قابوس از این نعمت بی بهره بودند و کسانی هم که رادیو داشتند، به رادیوهای عربی مانند «صوت العرب» مصر و رادیو لندن گوش می دادند و مهم ترین راه ارتباطی آنها فقط چهره به چهره بود؛ اما با روی کارآمدن قابوس ایستگاه رادیویی در بسیاری از شهرها ایجاد شد و او نخستین ایستگاه رادیویی را در ظفر در جنوب عمان در ۳۰ جولای ۱۹۷۰ م افتتاح کرد. از جمله اقدامات سلطان قابوس در زمینه اجتماعی افزون بر ایجاد وسیله ارتباط جمعی، می توان به ایجاد رادیو قرآن اشاره کرد که اکنون چهارمین برنامه رادیویی، رادیو قرآن در عمان است و اباضیه از آن بهرین و بیشترین بهره را برده است (قاسمی، ۱۴۰۲: ص ۱۸۵ - ۱۸۶).

ب) تلویزیون

این وسیله ارتباط جمعی در ۱۷ نوامبر ۱۹۷۴ م با سخنان سلطان قابوس پادشاه عمان آغاز به کار کرد. این رسانه در ابتدا فقط چند ساعت فعالیت داشت و فقط منطقه محدودی را پوشش می داد؛ اما کم کم پیشرفت حاصل شد و توانست کل عمان را پوشش دهد و زمان پخش را شبانه روزی کند. این رسانه عمانی در حال حاضر در بسیاری از مناطق جهان از طریق ماهواره در دسترس است. تلویزیون عمان در حال حاضر دو شبکه عمومی، یک شبکه محلی و یک شبکه ورزش دارد (قاسمی، ۱۴۰۲: ص ۱۸۵ - ۱۸۶).

ج) خبرگزاری عمان

خبرگزاری عمان که به نام «اونا» شناخته می شود، کانال رسمی کشور عمان است که دریافت اخبار و گزارش های روزانه خبری از نقاط مختلف جهان را بر عهده دارد. این خبرگزاری همچنین اخبار محلی و جهانی را برای رسانه های داخلی و خارجی ارسال می کند. خبرگزاری عمان از سال های ۷۰ میلادی وجود داشت؛ ولی فعالیت رسمی آن با

دستور سلطان قابوس در ۲۹ نوامبر ۱۹۸۶ م آغاز شد. اباضیان از این طریق توانستند کارها و تبلیغات زیادی برای مذهب اباضیه داشته باشند (قاسمی، ۱۴۰۲: ص ۱۸۵-).

د) مطبوعات

مطبوعات به دلیل نقش اطلاع‌رسانی و آموزشی مهم هستند و جایگاه والایی در جوامع بشری دارند. جامعه عمان با وجود علاقه و عشق به علم و فرهنگ آخرین کشور عربی است که در آن روزنامه متولد شد و این مسئله به دلیل اوضاع و احوال بسیار استثنایی و استبدادی آن در زمان‌های قبل از قابوس بود. عمانی‌ها گرچه از سال ۱۹۱۱ م با روزنامه آشنا بودند، در سال ۱۹۸۰ م به طور رسمی با روزنامه اُنس گرفتند؛ یعنی ده سال پس از روی کار آمدن سلطان قابوس. اباضیان با استفاده از مطبوعات توانستند دیدگاه خود را از جهات مختلف تقویت نمایند (جنکیر، ۲۰۱۸: ص ۲۳۶).

۲-۲. بهبود وضعیت زنان در جامعه

جامعه زنان در زمان سلطان سعید از ساده‌ترین حقوق اجتماعی برخوردار نبودند؛ اما با تغییر حاکمیت و زمان سلطان قابوس و تحولات اجتماعی، اوضاع زنان جامعه عمان هم تغییر کرد. در سال ۱۹۷۸ م اولین سمینار زنان عمان تشکیل شد و نمایندگان زنان عمان به صورت فعال در آن شرکت نمودند. سال‌های اخیر اقبال بیشتری از طرف زنان عمانی برای شرکت در انجمن زنان و فعالیت در تشکل‌ها مشاهده می‌شود. بعد از ایجاد مدارس و دانشگاه‌ها، وضعیت زنان عمانی پیشرفت بسیاری داشته است. زنان عمانی افزون بر این در عرصه سیاست، ورزش و دیگر امور اجتماعی فعالیت دارند (قاسمی، ۱۴۰۲: ص ۱۹۵). قابوس در راستای بهبود وضعیت زنان در کنار هر مدرسه‌ای برای پسران، مدرسه‌ای را برای دختران قرار داد تا محرومیت فکری و تربیتی از میان بانوان رخت بر بندد و هر دختری

مانند پسران از تعلیم و تعلم بهره‌مند گردد و تبعیض جنسیتی در این کشور از بین برود (رشوان، ۲۰۱۵: ص ۲۶۵).

۲-۳. توسعه امر بهداشت عمومی

از جمله سیاست‌های اجتماعی در عصر قابوس در عمان، توسعه بهداشت عمومی بود و به دستور سلطان در همه شهرها و روستاها و اماکن دوردست بیمارستان و مراکز پزشکی تأسیس گردید و همه آنها را به مدرن‌ترین تجهیزات پزشکی مجهز نمود؛ به گونه‌ای که شمال و جنوب و غرب و شرق عمان از این سیاست بهداشتی و تجهیزات پزشکی به صورت یکسان برخوردار گردیدند (ضیایی، ۱۳۹۰: ص ۴۹۳).

۲-۴. وزارت آموزش و پرورش

این وزارتخانه با عنوان «وزارة التربية و التعليم» در کشور عمان شناخته می‌شود و مسئول توسعه، نوسازی و ارتقای آموزش و پرورش است تا نسلی را تربیت کند که بتواند با دستاوردهای دوره معاصر و جدید روبرو شود و آنها را به خدمت بگیرد؛ از این‌رواز همه توان خود و همه وسایل و ابزارها برای رسیدن به آن استفاده می‌کند. این مهم تا سال ۱۹۷۰ م قبل از روی کار آمدن قابوس پیشرفت چندانی نداشت و با روی کار آمدن وی آموزش و پرورش نیز مانند دیگر عرصه‌ها پیشرفت چشمگیری کرد؛ به گونه‌ای که دختران مانند پسران توفیق تحصیل پیدا کردند، تعداد دانش‌آموزان روزه‌روز افزایش یافت و مبارزه با بی‌سوادی آغاز شده است. تحصیلات در عمان رایگان است و این مسئله از اقدام‌های سلطان قابوس بود. وی تلاش داشت با توسعه مدارس و گسترش آن به دیگر نقاط عمان، عموم مردم را از نعمت آن بهره‌مند گرداند. فعالیت در این راستا به گونه‌ای پیش رفت که در سال تحصیلی

۱۹۹۸-۱۹۹۹ م، نظام آموزشی جدیدی معرفی شد که در آن تأکید بیشتری بر علوم، ریاضیات و استفاده از کامپیوتر صورت می‌گیرد و در این نظام زبان انگلیسی در دوره ابتدایی عمان تدریس می‌شود (خانی‌پور، [بی تا]: ص ۸).

۵-۲. وزارت آموزش عالی

این وزارتخانه در کشور عمان با نام «وزارة التعليم العالی» شناخته می‌شود و وظیفه آن مربوط به تحصیلات دانشگاهی و تعلیم و تربیت حرفه‌ای یا همان آموزش فنی - حرفه‌ای است. با روی کار آمدن سلطان قابوس، وزارت آموزش عالی در ماه ژانویه سال ۱۹۹۴ م تأسیس شد. هدف اصلی از تأسیس این وزارتخانه بهبود نظام آموزش عالی عمان هماهنگ با تغییرات زمان و رفع نیازهای توسعه پایدار است. این وزارتخانه دارای زیرمجموعه‌های متعددی است که از جمله آنها می‌توان به مؤسسات آموزش عالی دولتی اشاره کرد که زیر نظر دولت اداره می‌شوند؛ از مهم‌ترین آنها می‌توان به دانشگاه سلطان قابوس اشاره کرد. این دانشگاه فعالیت خود را از سال ۱۹۸۶ م آغاز کرد و تاکنون توانسته است به مجموعه علمی معتبر و مرکز روشنفکری تبدیل شود و کادرهای علمی عمان را تربیت کند. یکی از اهداف مهم این دانشگاه، آماده کردن نسل‌های آگاه از میراث فرهنگی و اسلامی خود و تلاش برای تقویت ایمان به خدا و وفاداری به سرزمین و سلطان است (خانی‌پور، [بی تا]: ص ۸؛ قاسمی، ۱۴۰۲: ص ۱۹۷ - ۲۰۰).

۶-۲. وزارت تراث و ثقافه (میراث و فرهنگ)

این وزارتخانه که با نام «وزارة التراث و الثقافة» شناخته می‌شود، وزارت خانه‌ای است فرهنگی و هنری. از آنجاکه میراث و فرهنگ عمان یکی از اولویت‌های بسیار مهم

سلطان قابوس بود، وی در سال ۱۹۷۶ م دستور ایجاد و تأسیس این وزارتخانه را صادر کرد. این وزارتخانه مربوط به میراث ملی عمان و امور فرهنگی آن دیار است و در قسمت میراث ملی عمان به امور مربوط به آثار تاریخی، باستان‌شناسی، موزه‌ها، اشیای قیمتی، قلعه‌ها و صنایع دستی اباضیه می‌پردازد و در قسمت فرهنگی به جمع‌آوری و مستندسازی ادبیات عمان، هنر، تئاتر، موسیقی و سینما مشغول به فعالیت است. از دیگر وظایف این وزارتخانه، برگزاری نمایشگاه کتاب در داخل و خارج از عمان است؛ همچنین تأسیس کتابخانه و حمایت از آنها در قالب پشتیبانی‌های فنی و کمک مالی به آنها و گاهی پشتیبانی در قالب حمایت‌های معنوی مانند تشویق به کتاب و کتابخوانی از وظایف این وزارتخانه به شمار می‌رود. در این راستا می‌توان به برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب در مسقط به عنوان مهم‌ترین اتفاقات در این باره یاد کرد. اباضیان در این باره برای دفاع از مذهب خود بیشترین سود را برده‌اند (خانی‌پور، [بی‌تا]: ص ۱۰؛ قاسمی، ۱۴۰۲: ص ۲۰۳ - ۲۰۵).

۲-۷. وزارت اوقاف و امور دینی

این وزارتخانه با نام «وزارة الاوقاف و الشئون الدینیة» شناخته می‌شود. تا قبل از سال ۱۹۹۷ م در کشور عمان وزارت اوقاف به همراه وزارت دادگستری به نام «وزارة العدل والاوقاف والشئون الاسلامیة» بود؛ ولی از سال ۱۹۹۷ م این وزارتخانه به دو وزارتخانه «وزارة العدل» و «وزارة الاوقاف والشئون الدینیة» تبدیل شد. این نهاد از مهم‌ترین نهادهای دینی به شمار می‌رود و مسئولیت خود را تلاش برای احیای ارزش‌های معنوی و دینی اباضیان بر اساس قوانین اسلام می‌داند تا شهروندان صالحی را برای جامعه اسلامی عمان تربیت کند که هم ایمان به خداوند متعال و هم اعتقاد صحیح داشته باشند. درون این وزارتخانه اداره‌هایی

وجود دارد که هر کدام از آنها به گوشه‌ای از امور دینی مردم می‌پردازند؛ از جمله می‌توان به اداره کل مساجد و مدارس قرآن کریم اشاره کرد که وظیفه آن سامان‌دهی آموزش قرآن و ایجاد و افتتاح مراکزی برای حفظ قرآن، همچنین مسئول ساخت مساجد در عمان است. افزون بر آن این وزارتخانه اهتمام ویژه‌ای به حج و سامان‌دهی این فریضه الهی دارد و در حال حاضر چاپ کتب دینی نیز بر عهده آن می‌باشد. همچنین از ادارات این وزارتخانه می‌توان به «دار الافتاء» اشاره کرد که وظیفه آن صدور فتوای شرعی است و مسئولیت آن بر عهده «احمد بن حمد خلیلی» مفتی عام سلطنت عمان است. دار الافتاوهایی را صادر می‌کند که در آن اختلافی نباشد و از وارد شدن به مباحث اختلافی به شدت پرهیز می‌کند؛ از این رو خلیلی را «مفتی عام» خطاب می‌کنند؛ یعنی مفتی‌ای که برای اباضیه و غیراباضیه عمومیت دارد (قاسمی، ۱۴۰۲: ص ۲۰۵ - ۲۰۶).

۸-۲. تبلیغ مذهب اباضیه

اباضیان عمان از این فرصت به دست آمده در عصر سلطان قابوس و با استفاده از امکانات سلطنتی برای گسترش مذهب خود اقدام‌های قابل توجهی انجام داده‌اند؛ از جمله آن اقدام‌ها، تبلیغ برای اباضیه است. درباره نظام تبلیغ اباضیه باید گفت از همان ابتدای نشو و نمو اباضیه، تبلیغ در این مذهب رایج بود و توسط گروه‌هایی به نام «حملة العلم» (حاملان علم) انجام می‌شده است. امروزه نیز اباضیان در تبلیغ از شیوه‌های مختلفی استفاده می‌کنند و بیشتر بر تبلیغ عملی تأکید می‌ورزند؛ از جمله ساخت مسجد، مدرسه و ... که همگی آنها تحت اشراف وزارت اوقاف و امور دینی عمان صورت می‌گیرد. آنان حتی در بعضی موارد بدون اینکه نامی از آنها برده شود، اقدام به این‌گونه کارها می‌کنند و بدون اینکه نام اباضیه در میان باشد، به تبلیغ عملی می‌پردازند و مردم

را به این طریق به سوی اباضیه دعوت می‌کنند. البته نکته قابل توجه اینکه اباضیان در این راستا از همه امکانات خود بهره می‌جویند و به نتایج خوبی نیز دست یافته‌اند. اباضیان برای تبلیغ آیین خود از شیوه‌های متعددی استفاده می‌کنند که به نمونه‌هایی از آنها اشاره می‌نماییم (حجازی، ۲۰۰۰: ص ۹۴ - ۱۲۷).

۹-۲. تجارت، عامل تبلیغ

یکی از عوامل انتشار اسلام از ابتدای بعثت پیامبر گرامی اسلام (ص) تجارت بوده است. اباضیه نیز از این مهم غفلت نکرده است و توانسته است مذهب خود را از طریق تجارت با دیگر کشورها از جمله آفریقا گسترش دهد؛ زیرا تجارت می‌تواند میزانی عملی باشد برای نشان دادن اعتقادات، اخلاق و پایبندی‌های شرعی یک انسان پیرو یک مذهب. همچنین رفتار یک انسان می‌تواند دیگران را به سوی او سوق دهد و در نتیجه به مذهب او تمایل پیدا کند و می‌تواند بر عکس این قضیه نیز صادق باشد. در این باره یکی از عالمان اباضی می‌نویسد: تجارت ابزاری عملی است که می‌تواند برخی از ارزش‌ها را با توجه به رفت و آمد با دیگران در آن گنجانید و به آنان آموخت. بی‌شک ساکنان سرزمین‌هایی که با مسلمانان دادوستد می‌کنند، ویژگی‌های شاخص و منحصر به فرد این تاجران را می‌بینند و از آنان می‌پرسند که وراى این اخلاق و رفتار چه روحیه و انگیزه‌ای نهفته است و همین مسئله آنها را با دین اسلام آشنا می‌کند و در نتیجه موجب دیدگاه مشترکی بین آنان می‌شود که در نتیجه به تعامل و تعایش می‌انجامد (ابوعون، ۲۰۱۴: ص ۱۲). اباضیه در عصر سلطان قابوس پس از آنکه زمینه برای آنها فراهم شد، کار در سازمان مخالف را ترک کردند و به تجارت روی آوردند و چون انسان‌های اخلاق مدار و پایبند به شریعت بودند، به هر نقطه‌ای که برای تجارت رفتند، آنها را به مذهب خود دعوت کردند و کسانی که با آنها حشر و نشر داشتند، با توجه به

اخلاقیات اباضیان که دیده بودند پذیرفتند؛ از جمله می‌توان به مناطقی از سودان، الجزایر، مالی و حتی اسپانیا اشاره نمود (حجازی، ۲۰۰۰: ص ۹۴).

۱۰-۲. حج

یکی از ابزارهای مهم در نشر مذهب اباضیه، حج است. اباضیه میان امت اسلامی به «کثرة لحج» معروف و مشهور هستند. آنها توانسته‌اند از این فرصتی که سلطان قابوس برای آنها فراهم نموده است، نهایت بهره را ببرند و دیگران را به سوی مذهب خویش سوق دهند. شماخی یکی از عالمان مذهب اباضیه در این باره می‌نویسد: «عالمان اباضی در مکه و مدینه قبل و بعد از حج و حتی در موسم حج، حلقه‌های درسی و بحث و مناظره تشکیل می‌دهند و به پرسش‌های دیگران پاسخ می‌دهند و فتاوی‌شان را تبیین می‌کنند» (شماخی، [بی‌تا]: ج ۱، ص ۱۴۵). با این روش عالمان اباضی، بسیاری از حجاج مغرب و شمال آفریقا به مذهب اباضیه گرویده‌اند. آنها در موسم حج با عقاید و فقه اباضی آشنا می‌شوند و بعد از برگشت از حج خود سراغ عالمان اباضی می‌روند و از آنها عقاید و فقه اباضیه را می‌آموزند (حجازی، ۲۰۰۰: ص ۱۰۸).

۱۱-۲. ترویج آثار علمی اباضیه

یکی از کارهایی که توسط اباضیان معاصر در عصر سلطان قابوس به وفور مشهود است، اینکه آثار عالمان اباضیه قبلاً میان خودشان توزیع می‌شد و آثار آنان را باید در مساجد آنان می‌یافت؛ اما امروزه و به همت سلطان قابوس رابطه عالمان اباضیه با عالمان دیگر مذاهب اسلامی پیشرفت فراوانی داشته است و کوشیده‌اند کتب عالمان اباضی در کتابخانه‌های دیگر مذاهب اسلامی نیز به صورت چشمگیری پیدا شود. افزون بر آن عرضه کتاب‌های اباضی در نمایشگاه‌ها از جمله نمایشگاه بین‌المللی تهران دلیلی بر

این است که آنان در عصر سلطان قابوس پیشرفت‌های زیادی در عرصه اجتماعی و فرهنگی داشته‌اند و این خود نشان‌دهندهٔ اهتمام سلطان به این امور است. در این باره می‌توان گفت سلطان برای ترویج اباضیه اهتمام جدی به چاپ کتاب‌های آنها داشته است و در چاپ و نشر کتب اباضیان آنان را مورد حمایت نیز قرار داده است و در حال حاضر می‌توان کتاب‌های اباضیه را در کتابخانه‌های جهان اسلام به وفور به دست آورد و مطالعه نمود (شماخی، [بی‌تا]: ص ۱۰۷).

۱۲-۲. دانشکده علوم دینی

دانشکدهٔ علوم دینی که مهم‌ترین مرکز دینی عمان به حساب می‌آید، زیر نظر وزارت آموزش عالی فعالیت می‌کند. ریشه‌های این دانشکده به «معهد القضاء الشرعی والوعظ والارشاد» برمی‌گردد که در سال ۱۹۸۶ م سلطان قابوس برای انجام دادن پژوهش‌های دینی و هم‌پوشانی مسائل جدید در پرتو حفظ ارزش‌های ملی و اخلاقی با الهام از اصول اسلام و میراث فرهنگی و تمدنی عمان زیر نظر وزارت عدل و اوقاف امور دینی تأسیس کرد. در سال ۱۳۹۹ ق به دستور سلطان نام این مرکز به «معهد العلوم الشرعیة» تغییر کرد و چون دو وزارت دادگستری و اوقاف از یکدیگر جدا شدند، این دانشکده زیر نظر مستقیم وزیر اوقاف شروع به فعالیت کرد. در سال ۲۰۰۰ م اولین گروه از دانش‌پژوهان وارد این دانشکده علوم دینی شدند و قبل از آن فقط مقطع کارشناسی داشت. در سال ۲۰۰۶ م مکان این مرکز علمی به محله خویر در مسقط منتقل شد و از آن زمان به بعد فعالیت این مرکز گسترش یافته است و مرحله جدیدی را برای اباضیه پایه‌ریزی کرد (بارونی، [بی‌تا]: ج ۲، ص ۱۸۸). در سال ۲۰۱۴ م/رمضان ۱۴۳۵ ق با حکم سلطان قابوس این مرکز به نام «ملیة العلوم الشرعیة» ارتقا یافت تا بتواند در احیای ارزش‌های اخلاقی، دینی و تمدنی گامی مؤثرتر بردارد. در سال ۲۰۲۲ م این مرکز از اوقاف به وزارت آموزش عالی منتقل گردید. هیئت امنای این دانشکده شامل افراد

حقوقی مانند وزیر اوقاف، وزیر دادگستری، وزیر امور حقوقی، دبیرکل مرکز عالی فرهنگی و علمی سلطان قابوس، رئیس دانشگاه سلطان قابوس، وزیر آموزش عالی، دستیار مفتی عام سلطنت عمان و همچنین افراد حقیقی از جمله دکتر عبدالله بن راشد السیابی، شیخ جابر بن حمد الغنیمی، عبدالله بن مسلم الهاشمی هستند. البته رئیس افتخاری این دانشکده، احمد بن حمد خلیلی مفتی عام سلطنت عمان است. این دانشکده که از نظر جایگاه علمی مانند حوزه علمیه در شیعه است، به تربیت کارشناسان دینی مبادرت می‌ورزد که فارغ‌التحصیلان آن برخی در ادارات دولتی به کار گرفته می‌شوند و برخی از آنها هم به تدریس دروس دینی در دانشکده‌ها و مؤسسات آموزش عالی و مدارس مشغول می‌شوند و از این مسیر به تبلیغ دین می‌پردازند. این دانشکده دارای سه گروه علمی به این ترتیب است: ۱. گروه اصول دین؛ ۲. گروه فقه و اصول؛ ۳. گروه دروس عمومی و پیش‌نیاز (بارونی، [بی تا]: ج ۲، ص ۱۸۸؛ شماخی، [بی تا]: ص ۱۶۱).

۱۳-۲. منصوب‌کردن شیخ احمد بن حمد خلیلی اباضی در جایگاه مفتی اعظم

سلطان قابوس پس از شیخ ابراهیم عبری، شیخ احمد بن حمد خلیلی را مفتی سلطنت انتخاب کرد. او از شخصیت‌های برجسته بهلاء و از خانواده خرووصی است که در طول قرون متمادی از این خانواده شخصیت‌های مهم علمی و دینی برخاسته‌اند. پدرش به فضل و نیکی شهرت داشت و جدش در ولایت بهلاء به قضاوت می‌پرداخت. پدرش به زنگبار در شرق آفریقا مهاجرت کرد و فرزندش احمد در آنجا متولد شد. والدین وی در تربیت علمی و دینی وی کوشش فراوان نمودند و همین امر نتیجه‌ثمربخشی را در دوران پرفرازونشیب احمد به یادگار گذاشت؛ به گونه‌ای که وی در نه‌سالگی حافظ کل قرآن شد. شیخ احمد پس از مراجعت از زنگبار، مدتی را در بهلاء به تدریس پرداخت و بعد از مدتی به درخواست شیخ ابراهیم بن سعید عبری مفتی سلطنت به مسقط رفت تا طلاب علوم دینی بتوانند از علوم

وی استفاده ببرند؛ به همین دلیل وی مُدرّس مسجد الخور در مسقط منصوب شد و پس از مدتی مدیر شئون اسلامی در وزارت عدل و شئون اسلامی انتخاب شد و در سال ۱۹۷۵ م در دوران سلطان قابوس با حکم سلطان در جایگاه مفتی عام سلطنت عمان پس از وفات شیخ ابراهیم بن سعید عبری منصوب شد. در سال ۱۹۸۷ م اداره همه مؤسسات دینی به همراه اعطای درجه و وزیر به وی واگذار گردید. وی در احاطه به علوم دینی مراتب عالی را طی کرد و با مشکلات اجتماعی و فرهنگی عصر خویش که در عمان و دیگر کشورهای اسلامی آشنا شده بود و بر آنها احاطه داشت، توانست از طریق سخنرانی و خطبه‌های دینی و مشارکت در کنفرانس‌های مختلف در داخل و خارج از عمان، در جایگاه مصلحی دینی دفاع نماید و این مسئولیت را به بهترین وجه انجام داده است (ضیایی، ۱۳۹۰: ج ۱، ص ۴۹۷-۵۰۱).

نتیجه

مذهب اباضیه یکی از مذاهب فعال جهان اسلام در دوران معاصر (سلطان قابوس) به شمار می‌آید و از نظر سیاسی و اجتماعی به طور چشمگیری از انزوا خارج شده است و با فعالیت‌های خویش اثری بزرگ بر تاریخ سیاسی و اجتماعی عمان در جایگاه تنها حکومت اباضی در جهان بر جای نهاده است. بر این اساس مهم‌ترین دستاوردهای این پژوهش بدین قرار است:

۱. اباضیه معاصر را نباید با اباضیه قرون نخستین مقایسه نمود؛ چراکه تفاوت‌های بنیادین و اساسی با یکدیگر دارند که از جمله آنها موارد زیر است:
 - اباضیه نخستین متهم به خشونت بوده‌اند؛ ولی اباضیه معاصر شعار صلح‌طلبی سر می‌دهند و صلح‌گرا هستند.
 - اباضیه نخستین اهل تکفیر دیگران بوده‌اند؛ در حالی که اباضیه معاصر این رویه را نمی‌پسندند و آن را مردود می‌دانند.

- اباضیه نخستین از لحاظ مبانی فقهی، اصولی و کلامی در انزوا بودند؛ ولی اباضیه معاصر با پشتیبانی و همراهی سلطان قابوس مبانی فقهی، اصولی و کلامی موجّه و قابل دفاع برای خود تدوین نموده‌اند.
- ۲. اباضیه معاصر برای خروج از انزوا در پرتو زمینه‌ای که سلطان قابوس برای عمان ایجاد نمود، دست به بازسازی و نوسازی ارکان فکری، اعتقادی، سیاسی، اجتماعی و فقهی خود زده است؛ به گونه‌ای که مذاهب چهارگانه اهل سنت نمی‌توانند اشکال مهمی را متوجه آنها نمایند؛ همچنین این مذهب در پرتو حمایت‌های سلطان قابوس توانسته‌اند با برگزاری ندوه‌ها، همایش‌های بین‌المللی، چاپ و عرضه موسوعه‌های مختلف فقهی و کلامی، خود را در عرصه بین‌المللی مطرح کنند و در این زمینه موفقیت‌های بسیار خوبی هم به دست آورند.
- ۳. اباضیه معاصر مرهون حکومت و خدمات سلطان قابوس است؛ اما با این وجود، شخصیت احمد بن حمد خلیلی در جایگاه مفتی عام سلطنت عمان که از طرف سلطان منصوب شده است، در آبرویبخشیدن به اباضیه رانمی‌توان نادیده گرفت و او در این باره سهم بسزایی داشته است.
- ۴. سلطان قابوس با افکار نوبه عمان در عرصه سیاسی و اجتماعی حیات ویژه‌ای بخشیده است؛ تا جایی که گرچه از نظر جغرافیایی و جمعیت کوچک است، از نظر عملکرد در جامعه جهانی کشوری متمدن به شمار می‌آید.
- ۵. سلطان قابوس یکی از شخصیت‌های سیاسی نادر در تاریخ معاصر است که با سیاستی متوازن نقش مهمی در معادلات سیاسی منطقه‌ای و بین‌المللی ایفا نمود.
- ۶. سلطان قابوس با وجود اقدام‌های خرابکارانه طرفداران نظام امامت در عمان که توسط سران آل سعود هدایت می‌شد، با تسامح و تساهل با مخالفان خود رفتار می‌کرد و تا آنجا به سیاست مدارا با دشمن پایبند بوده است که به وابستگان رهبر

مخالفان سلطنت یعنی امام غالبین علی و برادرش طالب مناصبی بالا در حکومت خود اعطا کرده بود.

۷. از ویژگی‌های سلطان قابوس زندگی وی در شهر صلاله است که مذاهب مختلف شافعی و اباضی در کنار هم زندگی می‌کنند و این هم‌زیستی مسالمت‌آمیز در روحیه سلطان قابوس در پذیرش ادیان و مذاهب مختلف و سهیم کردن آنان در بازسازی عمان و مدیریت سیاسی و اجتماعی تأثیر فراوان داشته است. وی با چنین رویکردی توانست نهضت جدیدی را برای رشد عمان و بازکردن درهای آن کشور به صحنه بین‌المللی به وجود آورد.

نتیجه همه این امور، بیرون آمدن از انزوای سیاسی و اجتماعی اباضیان و دولت عمان در سالیان اخیر در دوران سلطان قابوس در جایگاه پادشاه و شیخ احمد بن حمد الخلیلی در جایگاه مفتی اعظم بوده است. چنان‌که مشاهده می‌شود سلطنت عمان در برخی منازعات سیاسی کشورهای اسلامی با یکدیگر حتی با کشورهای غیراسلامی چون آمریکا، به هر دلیلی در میانجی‌گری میان آنها پیش قدم می‌شود و خود را به مثابه دولتی خیرخواه و غیرمتعصب در امور سیاسی و دینی نشان داده است.

کتاب‌نامه

ابن سلام، لواب (۱۴۰۵ ق)؛ الاسلام و تاریخه من جهة نظر اباضية (بدء الاسلام و شرائع الدين)؛ تحقیق: سالم بن یعقوب و سفارتز؛ بیروت: دار اقرأ.

ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۰۵ ق)؛ لسان العرب؛ قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه.

ابوزهره، محمد (۱۹۷۶ م)؛ تاریخ المذاهب الفقهية فی الاسلام؛ مترجم: عبدالقادر شنر؛ استانبول: [بی‌نا].

ابوعون، ناصر (۲۰۱۴ م)؛ فلسفة الحكم و دولة المؤسسات فی عمان؛ اردن: دار الكنوز المعرفية.

ارشوم، مصطفی بن حمو (۲۰۱۳ م)؛ القواعد الفقهية عند الاباضية؛ عمان: وزارة الأوقاف و الشؤون الدينية.

ازکوی، سرحان بن سعید (۱۴۰۷ ق)؛ تاریخ عمان، المقتبس من کتاب كشف الغمة الجامع لاختبار الأمة؛ تحقیق: عبدالمجید حسیب قیسی؛ مسقط: وزارة التراث.

اغبری، اسماعیل بن صالح بن حمدان (۲۰۱۳ م)؛ المدخل الى الفقه الاباضی؛ سيب: مكتبة الضامری. باباس فانش، لیندا (۲۰۱۶ م)؛ عمان فجر جدید؛ ترجمة: ناصر بن سعید بن احمد الكندی؛ عمان: مكتب مستشار جلالة السلطان للشؤون الثقافية.

بارونی، ابوریع سلیمان (۱۳۵۷ ق)؛ مختصر تاریخ اباضیه؛ تونس: مكتبة لاستقامه.

بارونی، سلیمان بن عبدالله [بی تا]؛ الازهار الرياضية فی أئمة وملوك الاباضية؛ عمان: مطبعة الازهار البارونیه. البلاذری، ابوالعباس احمد بن یحیی بن جابر (۱۴۰۷ ق)؛ فتوح البلدان؛ به کوشش: عبدالله انیس الطباع و عمر انیس الطباع؛ بیروت: مؤسسة المعارف.

البلیک، عماد (۲۰۱۵ م)؛ السياسة الخارجية العمانية؛ عمان: مؤسسة عمان للصحافة والنشر.

تاریوردی، حسن و صمد قائم پناه (۱۳۹۶ ش)؛ «عوامل مؤثر در گسترش روابط ایران و عمان»؛ مجله پژوهش های سیاسی و بین المللی، دوره هشتم، ش ۳۰.

جنکیر، خدیجه (۲۰۱۸ م)؛ عمان السلطان قابوس؛ ترجمة: محمد زاهد جول؛ عمان: [بی تا].

جهلان، عدون (۱۹۹۱ م)؛ الفكر السياسي عند الاباضية؛ عمان: مكتبة الضامری.

چمنکار، محمدجعفر (۱۳۹۲ ش)؛ «چالش های قومی و سیاست اصلاحات در عمان»؛ فصلنامه مطالعات خاورمیانه، س ۲۰.

حجازی، عبدالرحمن عثمان (۲۰۰۰ م)؛ تطوّر الفكر التربوي الاباضی فی شمال الافریقى؛ بیروت: مكتبة العصرية.

خانن پور، ام البنین [بی تا]؛ نظام آموزشی عمان؛ تهران: سازمان آموزش فنی و حرفه ای.

خلیفات، عوض محمد (۱۹۸۸ م)؛ الاصول التاريخية للفرقة الاباضية؛ عمان: وزارة التراث القومي والثقافة.

خلیلی، احمد بن حمد (۱۹۸۸ م)؛ الحق الدامق؛ مسقط: مطابع النهضة.

- رشوان، عاصم (۲۰۱۵ م)؛ قابوس سلطان ام صاحب رساله؛ عمان: [بی نا].
- شماخی، احمد بن سعید (۱۳۵۳ ق)؛ مقدمة التوحید و شروحه؛ القاهرة: [بی نا].
- _____ [بی تا]؛ مقدمة التوحید؛ القاهرة: دار الکتب المصرية.
- ضیایی، علی اکبر (۱۳۹۰ ش)؛ تاریخ و اعتقادات اباضیه؛ قم: نشر ادیان.
- _____ (۲۰۰۳ م)؛ معجم مصادر الاباضیه؛ تهران: انتشارات بین المللی الهدی.
- عادلی، سیدمرتضی (۱۳۹۷ ش)؛ «بررسی وضعیت جریان اباضیه در دوره معاصر»؛ فصلنامه پژوهش های منطقه ای، ش ۲۰.
- قاسمی، ابراهیم (۱۴۰۲ ق)؛ اباضیه معاصر؛ پایه های نظری، نهادهای دینی؛ قم: نشر ادیان.
- القیسی، عبدالمجید حسیب [بی تا]؛ تاریخ عمان (المقتبس من کتاب کشف الغمة الجامع لخبار الأمة)؛ سلطنة عمان: وزارة التراث القومي و الثقافة.
- المرهوی، عامر علی عمیر (۱۹۸۰ م)؛ عمان قبل و بعد الاسلام؛ عمان: وزارت التراث القومي و الثقافة.
- معمّر، علی یحیی (۱۹۶۴ م)؛ الاباضیه فی موبک التاریخ؛ القاهرة: مكتبة وهبة.
- _____ (۱۹۷۶ م)؛ الاباضیه بین الفرق الاسلامیه؛ القاهرة: مكتبة وهبة.
- _____ (۲۰۰۰ م)؛ الاباضیه مذهب اسلامی معتدل؛ سبب: مكتبة الضامری.
- یگانه، عباس (۱۳۷۴ ش)؛ کتاب سبز عمان؛ تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

References

- Abu Awn, Nasir. 2014. *Falsafat al-hukm wa-dawlat al-mu'assasāt fī Oman*. Jordan: Dār al-Kunūz al-Ma'rifiyya.
- Abū Zuhra, Muḥammad. 1976. *Tārīkh al-madhāhib al-fiqhiyya fī al-Islām*. Translated by Abd al-Qadir Shanar. Istanbul: n.p.
- Adeli, Seyed Morteza. 1397 Sh. "Barrasī-yi vaẓ'iyat-i jaryān-i Ibāḏī dar dawrih-yi mu'āṣir." *Pazhūhishhāyi manṭaqih-ī*, no. 20: 83-116.

- Aghbari, Isma'īl b. Šāliḥ b. Ḥamdān al-. 2013. *Al-Madkhal ilā al-fiqh al-Ibāḍī*. Seeb: Maktabat al-Ḍāmīrī.
- Archoum, Moustafa ben Hammou. 2013. *Al-Qawā'id al-fiqhiyya 'ind al-Ibāḍiyya*. Oman: Ministry of Endowments and Religious Affairs.
- Azkawī, Sarhan bin Sa'id. 1407 AH. *Tārīkh Oman al-muqtabas min kitāb kashf al-ghimma al-jāmi' li-akhbār al-umma*. Edited by Abd al-Majid Hasib Qaysi. Muscat: Ministry of Heritage.
- Baladhurī, Abū al-'Abbās Aḥmad b. Yaḥyā b. Jābir al-. 1407 AH. *Futūḥ al-bildān*. Edited by Abdullah Anis al-Tabba' and 'Umar Anis al-Tabba'. Beirut: Mu'assasat al-Ma'ārif.
- Bārūnī, Abū Rabī' Sulaymān. 1357 AH. *Mukhtaṣar tārīkh Ibāḍiyya*. Tunisia: Maktabat al-Istiḳāma.
- Bārūnī, Sulaymān b. 'Abd Allāh. n.d. *Al-Azhār al-riyāḍiyya fī āimma wa-mulūk al-Ibāḍiyya*. Oman: Maṭba'at al-Azhār al-Bārūniyya.
- Blake, Emad. 2015. *Al-Siyāsāt al-khārijīyyat al-'Umāniyya*. Oman: Oman Press and Publishing Institute.
- Chamankar, Mohammad Jafar. 1392 Sh. "Chālīsh-hāyi qawmī va siyāsāt-i iṣlāḥāt dar Oman." *Muṭāli'āt-i Khavarmiyānih* 20, no. 1: 125-50.
- Ghasemi, Ebrahim. 1402 AH. *Ibāḍiyyih-yi mu'āṣir: pāyih-hāyi nazarī, nahādhāyi dīnī*. Qom: University of Religions and Denominations.
- Hijazi, Abd al-Rahman Uthman. 2000. *Taṭawwur al-fikr al-tarbawī al-Ibāḍī fī shimāl al-Afrīqī*. Beirut: Maktabat al-'Aṣriyya.
- Ibn al-Manzūr, Muḥammad b. Mukarram. 1405 AH. *Lisān al-'Arab*. Qom: Society of Seminary Teachers of Qom.
- Ibn Salam, Lawab. 1405 AH. *Al-Islām wa-tārīkhuh min jaha nazar Ibāḍiyya (bad' al-Islām wa-sharā'i' al-dīn)*. Edited by Salem ibn Yaḥyā and Schwartz. Beirut: Dār Iqrā.
- Jahlan, Adun. 1991. *Al-Fikr al-siyāsī 'ind al-Ibāḍiyya*. Oman: Maktabat al-Ḍāmīrī.
- Janjir, Khadija. 2018. *Oman al-Sulṭān Qaboos*. Translated by Muhammad Zahid Jawl. Oman: n.p.
- Khalifat, Iwad Muḥammad. 1988. *Al-Uṣūl al-tārīkhīyya li-l-firḡat al-Ibāḍiyya*. Oman: Ministry of National Heritage and Culture.
- Khalili, Ahmad bin Hamad. 1988. *Al-Ḥaqq al-dāmiq*. Muscat: Maṭābi' al-Nahḍa.

- Khanipour, Omm al-Banin. n.d. *Niẓām-i āmūzishī-yi Oman*. Tehran: Iran Technical & Vocational Training Organization.
- Marhubi, Amir Ali Amir. 1980. *Oman qabl wa-ba'd al-Islām*. Oman: Ministry of National Heritage and Culture.
- Muammar, Ali Yahya. 1964. *Al-Ibāḍiyya fī mawkib al-tārīkh*. Cairo: Maktaba Wahba.
- Muammar, Ali Yahya. 1976. *Al-Ibāḍiyya bayn al-fīraq al-Islāmiyya*. Cairo: Maktaba Wahba.
- Muammar, Ali Yahya. 2000. *Al-Ibāḍiyya madhhab Islāmī mu'tadil*. Seeb: Maktabat al-Dāmīrī.
- Pappas Funsch, Linda. 2016. *Oman fajr jadīd*. Translated by Nasir bin Sa'id bin Ahmad al-Kindi. Oman: Office of His Majesty the Sultan's Advisor for Cultural Affairs.
- Qaysi, Abd al-Majid Hasaib al-. n.d. *Tārīkh Oman (al-muqtabas min kitāb kashf al-ghimma al-jāmi' li-akhbār al-umma)*. Oman: Ministry of National Heritage and Culture.
- Rashwan, Asim. 2015. *Qaboos sulṭān am ṣāhib risāla*. Oman: n.d.
- Shamakhi, Ahmad bin Sa'id. 1353 AH. *Muqaddamat al-tawḥīd wa-shurūḥuhā*. Cairo: n.p.
- Shamakhi, Ahmad bin Sa'id. n.d. *Muqaddamat al-tawḥīd*. Cairo: Dār al-Kutub al-Miṣriyya.
- Tariverdi, Hassan and Samad Ghaempanah. 1396 Sh. “Awāmil-i mu'assir dar gustarish-i ravābiṭ-i Iran va Oman.” *Pazhūhish-hāyi siyāsī va bayn al-milalī* 8, no. 30.
- Yeganeh, Ababs. 1374 Sh. *Kitāb-i sabz-i Oman*. Tehran: Publishing Institute of Iranian Foreign Ministry.
- Ziaee, Ali Akbar. 1390 Sh. *Tārīkh va i'tiqādāt-i Ibāḍiyya*. Qom: University of Religions and Denominations.
- Ziaee, Ali Akbar. 2003. *Mu'jam maṣādir al-Ibāḍiyya*. Tehran: al-Huda International Publications.